1. Fıkıh İlminin Tanımı, Amacı ve Önemi

a. Tanımı

Fıkıhta, meseleleri delillere dayanarak incelemek en önemli kurallardan birisidir.

Arapça **"**يَفْقَهُ – فَقِهَ / fakihe-yefkahü" fiilinin mastarı olan "fıkıh" kelimesi sözlükte, "bir şeyi iyice düşünmek, derinlemesine anlamak", "bilmek (ilm) ve anlamak (fehm)" gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıh kelimesi Kur'an ve sünnette birçok yerde sözlük anlamında kullanılmıştır.

Kavram olarak fıkıh; şer'i veya ameli hükümleri ayrı ayrı delillerine dayanarak bilmektir. Ebu Hanife fıkh'ı şöyle tanımlıyor: "Kişinin lehinde ve aleyhinde olan hükümleri bilmesidir."[1]

"Fıkıh" kelimesinin bugün bilinen anlamda kullanılması belirli bir sürecin sonunda olmuştur. İlk dönemlerde tüm İslami ilimleri içine alacak şekilde geniş anlamda kullanılmıştır. Ayet-i kerîmede şöyle buyurulur:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةًۜ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُٓوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ.

"(Ne var ki) mü'minlerin hepsi toptan seferber olacak değillerdir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da, din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar."[2]

ayetinde geçen, لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ **dinde (dinî ilimlerde) derin bilgi ve anlayış sahibi olmak"** ifadesinde yer alan "fıkıh" kelimesi ve

مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْراً يُفَقِّهْهُ فِي الدِّين

"Allah, kimin hakkında hayır dilerse onu dinde derin anlayış sahibi (fakih) kılar"[3] hadisinde geçen, يُفَقِّهْهُ فِى الدِّين ***dinde derin anlayış sahibi olmak***" ifadesinde yer alan "fıkıh" kelimesi geniş anlamda; "dinde derin anlayış ve kavrayış sahibi olma" anlamına gelmektedir.

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'de "fıkıh" kelimesi kaç ayette geçtiğini araştırıp, bulduğunuz ayetlerden birini defterinize yazınız.

1 Karaman, Hayrettin, "fıkıh". TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s.14.
2 Tevbe Suresi, 9/122. ayet.
3 Buharî, İlim, 10.

Peygamber Efendimizin (s.a.v.) vefatından sonra hicri II. yüzyılın ortalarından itibaren ise dinî ilimler ortaya çıkmasıyla birlikte terim olarak **"fıkıh"** kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.

Fıkıh ilmi ile uğraşan din âlimlerine ''***Fakîh / Müctehid''*** denilmektedir.

İlk dönemlerde ''***Müftî''*** kelimesi de fakîh ve müctehid terimleri ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak günümüzde ***müftî*** kelimesi, kişinin fıkıh ilmindeki ehliyetini ve seviyesini gösteren fıkhi bir terim olmaktan ziyade, (ülkemizde olduğu gibi Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı) *kamu-idari* görevi üstlenen din adamı anlamına gelmektedir.

Fıkhın, bazı mezheplere ve Mecelle'ye göre tanımı şöyledir:

1) Hanefîlerin Fıkıh Tanımı:

Hanefî mezhebinin kurucu imamı olarak bilinen **İmam A'zam Ebu Hanife** fıkhı şöyle tanımlamaktadır:

اَلْفِقْهُ: مَعْرِفَةُ النَّفْسِ مَا لَهَا وَمَا عَلَيْهَا

"Fıkıh; kişinin lehinde ve aleyhinde olan hükümleri bilmesidir."[4]

2) Şafiîlerin Fıkıh Tanımı:

İmam Şâfiî fıkhı şöyle tanımlamıştır:

اَلْفِقْهُ: اَلْعِلْمُ بِالْاَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ الْعَمَلِيَّةِ المَكْتَسَبَةِ الْمَسْتَنْبِطَةِ مِنْ أَدِلَّتِهَا التَّفْصِيلِـيَّةِ

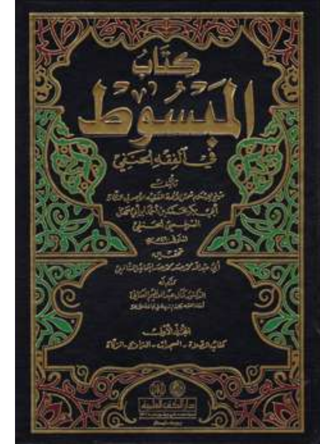
"Fıkıh; tafsîlî delillerden (ayet ve hadislerden) elde edilen/istinbât edilen şer'î amelî hükümleri bilmektir."[5]

3) Mecelle'nin Fıkıh Tanımı:

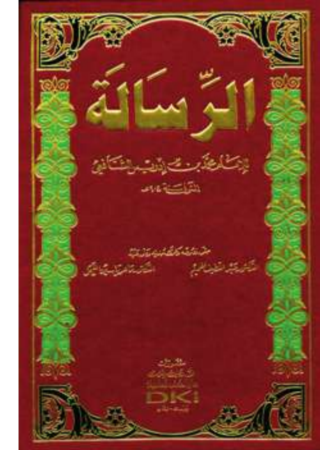
Mecelle'nin ilk maddesinde fıkıh şöyle tanımlanmıştır:

اَلْفِقْهُ: اَلْعِلْمُ بِالْمَسَائِلِ الشَّرْعِيَّةِ الْعَمَلِيَّةِ (اَلْمُكْتَسَبَةِ مِنْ أَدِلَّتِهَا التَّفْصِيلِيَّةِ)

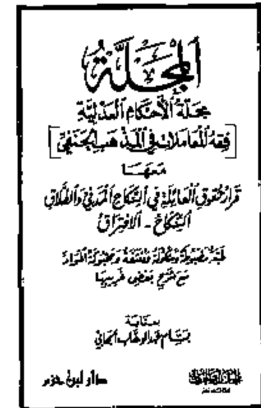
"Fıkıh; mesâil-i şer'iyyeyi ameliyyeyi bilmektir."[6]

İmam Serahsi'nin "el-Mebsut" adlı eseri.

İmam Şafii'nin "er-Risale" adlı eseri.

"Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye"

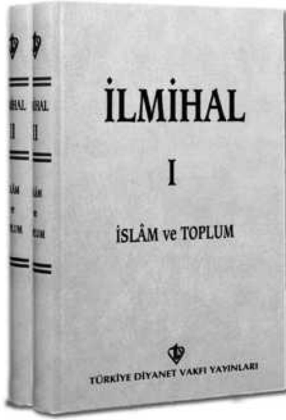
4 Karaman, Hayrettin, "Fıkıh". TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s.15.
5 Karaman, Hayrettin, "Fıkıh". TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s.15.
6 Mecelle, md. 1.

YAZALIM

Kavram haritasındaki boş bırakılan yerlere uygun fıkıh tanımını yazınız

Fıkhın Tanımı	Hanefîlere göre	
	Şafiîlere göre	
	Mecelle'ye göre	

Fıkhın çeşitli konularını içerisine alan bir ilmihâl.

PAYLAŞALIM

"İnsanların neden toplumsal bir düzene ihtiyacı vardır?" sorusu çerçevesinde fıkhın amacıyla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Diğer taraftan Fıkıh ile İslâm Hukuku terimleri arasında içerik açısından farklılık olduğu gibi hukuk tekniği açısından da farklılık bulunmaktadır. Günümüzde özellikle akademik çevrelerde "Fıkıh" yerine "İslâm Hukuku" tabiri kullanılmaktadır. Fıkhın "ibadetler" konusunu içeren bölümü ise "ilmihâl" denilen müstakil kitaplarda incelenmektedir.

b. Amacı ve Önemi

Yüce Allah, insanların bir arada barış, huzur ve güven içerisinde istikrarlı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için peygamberler aracılığı ile inanç, ibadet, ahlak ve hukuk kurallarını içeren ilahî kitaplar göndermiştir. Tüm ilahî dinlerin ve kitapların gönderiliş amaçlarının temelinde; insanın Allah ile olan ilişkisini düzenlemek, insanlar arasında hak ve adaleti tesis etmek gibi gayeler yer almaktadır. Fakihler, İslam dininin temel amaçlarını **"makâsıdü'ş-şerîa"** (Şeriatın gayeleri) olarak ifade ederler.[7] Makâsıdü'ş-Şerîa; insan-Allah, insan-insan, insan-devlet ve devlet-devletler-arasındaki ilişkileri düzenleyerek insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak, haksızlıkları engellemek, adaleti, huzur ve güveni tesis ederek istikrarlı bir toplum düzeni inşa etmektir.[8]

Kur'an ve sünnete dayanan fıkıh ilminin temel amacı da, Kur'an ve sünnette yer alan hükümlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını ve Müslüman bireyin şer'î hükümler çerçevesinde Allah'ın rızasına uygun bir şekilde sosyal hayatını düzenlemesini sağlamaktır.

FIKIH İLMİNİN GENEL AMACI:

• Varoluş gayemizin kulluk olduğu bilincini kazandırmak, • Allah'ın rızasına uygun bir hayat yaşamamıza katkı sağlamak, • Kur'an ve sünnette yer alan hükümleri, yaşam tarzına dönüştürmek, • Kişilerin haklarını ve sorumluluklarını belirlemek,	• Hakların ihlalini ve vazifelerin ihmalini önlemek. • Toplumda adalet, barış, huzur ve güveni tesis etmek, • Hukuk-ahlak bütünlüğünü sağlamak, hukuka saygılı bireyler yetiştirmek, • Güven ve huzur içinde istikrarlı bir toplum oluşturmaktır.

7 Şâtıbî, el-Muvâfakât, II, 6.
8 Atar, Fıkıh Usûlü, s. 343.

Yukarıda genel olarak ifade edilen **fıkıh ilminin temel amacını ve önemini** şu şekilde özetlemek mümkündür;

Bu bağlamda fıkıh ilmi, *hayatın akışı içerisinde vahiy ile insan davranışlarını buluşturmakta, Kur'an ve sünnette yer alan şer'î hükümlerin pratiğe aktarılmasına ve bir yaşam tarzına dönüştürülmesine köprü olmaktadır.*

Şu hâlde *her bir Müslüman için gerekli olan ilmihâl düzeyindeki fıkıh bilgisini öğrenmek farz, toplumsal düzeydeki fıkıh bilgisini öğrenmek ise farz-ı kifâye olmaktadır.*

